

MILICA MILENKOVIĆ, Sindikalni pokret u Srbiji 1921—1929, Beograd 1979, str. 573.

Znanstvena je literatura na teme iz povijesti sindikalnog pokreta u razdoblju između dva svjetska rata na tlu Jugoslavije još uvijek relativno oskudna. Knjigom dra Milice Milenković, dugogodišnjeg istraživača te problematike iz Instituta za istoriju radničkog pokreta Srbije u Beogradu, dobila je novi vrijedan prilog, pa to valja istaknuti na početku ovog prikaza. Izborom teme, njezinom interpretacijom na osnovi istraživanja suvremenih arhivskih izvora i dostupne štampe, uz korištenje dosadašnje literature na teme iz povijesti radničkog pokreta uopće, a komunističkog posebno, M. Milenković (a ta je knjiga nešto pre-rađeni tekst njezine doktorske disertacije, obranjene 1978. godine na Filozofskom fakultetu u Prištini, pod naslovom »Sindikalni pokret u Srbiji, Kosovu i Makedoniji 1921—1929«), dala je iscrpan prikaz nastajanja, programa, organizacije i akcije popularnih Nezavisnih sindikata, što su osnovani 1921. godine i djelovali pod neposrednim utjecajem ilegalne KPJ sve do 1929. godine (uglavnom na cijelom području Jugoslavije) na teritoriju SR Srbije. M. Milenković, a to je i posebna vrijednost njezine knjige — kao rezultat pristupa tumačenju pojave i djelovanja Nezavisnih sindikata — promatra program, akciju i organizaciju tih sindikata u okvirima sindikalnog pokreta uopće, što znači da, obrađujući posebno te sindikate pod utjecajem KPJ, obraća znatnu pažnju i programu, djelovanju, organizaciji ostalih struja u sindikalnom pokretu toga vremena i njihovim međusobnim odnosima.

Sindikalni je pokret i tada, kao i ranije i kasnije, u čitavoj Jugoslaviji bio nejedinstven, rastrgan, politički, programski, organizaciono i akciono podijeljen na sindikate pod utjecajem ilegalne KPJ, i na one pod utjecajem socijalista, reformista i nekih drugih društvenih snaga. Zbog toga ni jedna od tih struja nije mogla djelovati ne obazirući se na druge, štoviše, između njih su trajali neprekidni sukobi, vodila se prava politička borba za utjecaj u radničkoj klasi. Komunistički orijentirani sindikati polazili su od opredjeljenja čvrste povezanosti sindikalnog i političkog djelovanja, kao dijelova klasne borbe za revolucionarni preobražaj društva, rušenjem buržoaskoga društvenog sistema i uspostavljanjem novog društva, društva socijalizma. To se opredjeljenje očitovalo u njihovu programu, koji je išao za radikalnim rješenjima promjene položaja radnika na radnom mjestu, ali i u društvu opće, a dakako i u organizaciji i akciji, koje su, više-manje, bile primjerene tom osnovnom usmjerenju. Da bi se ostvario taj program komunisti su se zalagali za sindikate osnovane na principima — jedno poduzeće, jedna sindikalna organizacija, jedna industrijska grana (ili privredna), jedan strukovni sindikat. U tim organizacijama, slično kao i u Partiji, imao je vladati duh demokratskog centralizma. Socijalisti su, naprotiv, smatrali da je sindikalni oblik djelovanja posebna vrsta aktivnosti, usmjeren isključivo na poboljšanje radničkog položaja — od nadnica do radnih uvjeta, a zatim na prosvjećivanje i osposobljavanje radnika za klasnu borbu. Oni su, dakle, po svom osnovnom usmjerenju bili reformisti, odgađali su klasnu borbu. Vidjelo se to i u njihovoj organizaciji, a dakako i u akciji. Zbog svega toga između sindikata pod utjecajem KPJ i onih pod utjecajem socijalista vladala je, a osobito u vremenu odmah nakon zabrane rada Centralnog radničkog sindikalnog vijeća Jugoslavije (CRSVJ), sindikata što su osnovani istodobno kad i KPJ i zabranjeni

Obznanom potkraj 1920. godine, netrpeljivost, odnosno socijalisti su upravo tada pokušali nametnuti svoja opredjeljenja u sindikalnom organiziranju i djelovanju, nastojeći iskoristiti situaciju zabrane rada komunistički orijentiranim sindikatima. Međutim, situaciju je kompliciralo i to što su i u CRSVJ-u, a nakon njihove zabrane u pokušajima stvaranja novih sindikata, imali relativno priličan utjecaj centristi, tzv. centrumaši koji su se na riječima opredijelili za revoluciju, a na djelu su bili isti kao socijaldemokrati, odnosno socijalisti. Sada su oni sve više i na djelu i na riječima prelazili na stranu socijaldemokrata, odnosno socijalista, ali su i u nastajanju Međusaveznog sindikalnog odbora, popularnih Nezavisnih sindikata, imali svoju ulogu. Uz mnoge teškoće Nezavisni su sindikati osnovani u rujnu 1921. godine na konferenciji dvanaest strukovnih saveza, održanoj u Beogradu, i djelovali su sve do 1929. godine kad su zabranjeni definitivno (u Hrvatskoj i Slavoniji osnovani su u siječnju 1922, u Dalmaciji u ožujku iste godine, a njihov je rad često bio zabranjivan i proganjan). U toku svog postojanja Nezavisni su sindikati, bez obzira na formalne razloge — morali se izjasniti zbog pritiska režima da su »nezavisni« od bilo koje političke partije — bili na putu koji je zacrtala i vodila ilegalna Komunistička partija što znači da su prošli iste faze kao i ta stranka u vremenu svog sazrijevanja u partiju revolucije, tj. i u njima se odvijao proces frakcijskih borbi, unutrašnjeg nejedinstva, izražen u razlikama u programu i organizaciji, a to se svakako odrazilo i na njihovoj akciji. Nezavisni sindikati nisu bili ni izdaleka tako brojna organizacija kao CRSVJ, a dijelom i zbog frakcijskih borbi nisu uspjeli stvoriti takav princip sindikalnog organiziranja za koji su se zalagali komunisti — tj. jedno poduzeće — jedan sindikat, jedna industrijska grana, jedna strukovna organizacija. No, bez obzira na te svoje slabosti, Nezavisni su sindikati nastojali ostvariti jedinstvenu proletersku frontu i jedinstvo sindikalnog pokreta pa su tako nastojali premostiti sukobe sa socijalistima i njihovim organizacijama. Zbog te svoje opredijeljenosti razvili su i široku aktivnost na povezivanju s međunarodnim sindikalnim pokretom, a bili su članovi i Crvene sindikalne internacionale, ili Profinterne, sve do svoje zabrane.

O svemu tome, vrlo precizno i iscrpno, piše M. Milenković, raspodijelivši problematiku na uvod s naslovom »Kratak pregled sindikalnog pokreta u Srbiji 1918—1920«, te sedam glava: »Sindikalni pokret u Srbiji od Obznanе do konačnog rasepa«, »Organizacioni razvitak sindikalnog pokreta u Srbiji 1922—1925«, »Položaj i akcije radničke klase u Srbiji 1921—1925«, »Organizacioni razvitak sindikalnog pokreta u Srbiji 1925—1929«, »Položaj i akcije radničke klase u Srbiji 1925—1929. godine«, »Internacionalne veze i odnosi radničkih partija i sindikata«, »Borba za jedinstveni proleterski front i organizaciono jedinstvo sindikalnog pokreta«. Svaka je od tih glava, podijeljena na poglavlja (osim uvoda, koji je rezime dosadašnjih istraživanja te problematike i kratak osvrt na situaciju uoči stvaranja Nezavisnih sindikata), istraživanje te problematike, dakle nov rezultat — čime je Milenkovićeva uvelike pridonijela našim saznanjima o programu, organizaciji i akciji Nezavisnih sindikata na području Srbije, i razvoj kojih je bio u okviru općeg procesa, ali je imao i svojih posebnosti, zbog osobitosti položaja i strukture radničke klase (za te dijelove knjige uglavnom je preuzela rezultate dosadašnjih istraživanja, stavivši ih u kontekst svojih promatranja organiziranja i djelovanja radničke klase u Srbiji u tom vremenu) i činjenice što se centrala Nezavisnih sindikata nalazila u Beogradu. A u tom je gradu djelovala i sindikalna centrala socijaldemokrata najprije u

Glavnom radničkom savezu, a zatim od 1925. godine u Ujedinjenom radničkom sindikalnom savezu Jugoslavije (URSSJ), što je sve davalo poseban ton odnosima tih dviju suprotno opredijeljenih sindikalnih organizacija (odnosno saveza strukovnih organizacija). Na području Srbije u tome razdoblju prevladavala je još uvijek radnička klasa prve generacije (što je doduše bila karakteristika za cijelu Jugoslaviju), u kojoj su glavninu činili zanatski radnici, a oni su, zbog tradicija od prije prvoga svjetskog rata, bili skloniji na početku toga razdoblja da se organiziraju u reformističkim sindikalnim organizacijama (što pokazuje i broj članova Glavnog radničkog saveza u odnosu na Nezavisne sindikate). No, u toku vremena, bez obzira na progone, pa i privremenu zabranu 1924. godine, Nezavisni sindikati neprestano jačaju, a osobito nakon osnivanja URSSJ-a. Ta se promjena dogodila zbog toga što su Nezavisni sindikati doista bili glavni nosioci radničke borbe, iako su i socijalisti vodili neke radničke akcije, ali dok su komunisti bili borbeni u svojim zahtjevima za promjenu radničkog položaja, Glavni radnički savez, pa i URSSJ vodili su pomirljivu politiku. Na taj preokret, dakako, djeluje i to što Nezavisni sindikati ostvaruju jedinstvenu proletersku frontu i jedinstvo sindikata, okupljajući radnike u tvornicama i radionicama, u borbi a ne u pregovorima s vodstvom. Milenkovićeva je dobro prikazala razlike između komunistički orijentiranih sindikata i reformističkih sindikalnih organizacija koje su dovele do definitivnog rascjepa u radničkom pokretu u 1921. godini, ali i do jačanja jedinstva klase u daljnjem razvoju Nezavisnih sindikata na tlu Srbije. Velik dio svoje istraživačke pažnje M. Milenković posvetila je rekonstrukciji štrajkaškog pokreta i ostalih radničkih akcija, što joj je poslužilo ne samo za zaključak o djelovanju radničke klase nego i o tome da su Nezavisni sindikati i po tome imali značajan utjecaj u radničkoj klasi i bili u odnosu na reformističke sindikate mnogo aktivniji, zapravo jedini nosioci borbenih radničkih akcija.

Ta knjiga M. Milenković opremljena je i solidnom znanstvenom aparaturom, registrom ličnih i geografskih imena, što pruža dobar uvid u građu za obradenu problematiku, a također omogućuje lakše snalaženje u samoj knjizi. Na kraju je i Zaključak, koji je svojevrsni rezime cijele knjige i daje uvid u svu složenost problematike, a omogućuje i upoznavanje sa cjelokupnim sadržajem te vrijedne monografije.

Bosiljka Janjatović